

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA YUQORI SAMARADORLIKKA ERISHISH METODLARI

*Kipchakova Sanobar Bahriddinovna,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti o'qituvchisi*

Kalit so'zlar. metod, innovatsiya, pedagogik texnologiya, o'qitish, ma'lumot, fikrlar, vazifalar, o'yinlar, tayyorlanish.

Ko'pgina olimlar va professorlarning ilmiy va amaliy izlanishlaridan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, bugungi kunda xorijiy tillarini o'qitishda eng samarali usul innovatsion texnologiyalardan foydalanish usuli deb topilmoqda. Pedagogik innovatsiyalar bu pedagogika tizimi ichidagi o'zgarish bo'lib, o'quv-tarbiyaviy ishlar jarayonini, natijalarini va kechishini yaxshilashga qaratilgan bo'ladi. Xorijiy tillarini o'qitishdagi pedagogik innovatsion texnologiyalar bu talabalarning tizimli, ijodiy fikrlashini va ijodiy topshiriqlarni bajarishda nostandart g'oya-fikrlarni bildirish qobiliyatlarini shakllantirishga qaratilgan texnologiyalar bo'lib, bu yangi texnologiyalarga yangi ishlab chiqarish omillariga tadbiiq etilgan yangi bilimlardan foydalanish yo'li bilan ehtiyojni qondirishga qaratilgan harakat va bunday harakat natijasi innovatsiya ekanligi hammamizga ma'lum. Bunga qo'shimcha holda shuni aytish mumkinki, darsni slaydlar va videoshoular asosida olib borish o'quvchining darsni tezroq va osonroq anglab olishiga yordam beradi. Agar e'tibor bergan bo'lsangiz o'quvchilar videoshoularni ko'rgandan keyin o'zlarining og'zaki nutqlarini xuddi o'sha so'zlovchilikiga o'xshatishga harakat qiladilar. Avval taqlid, keyin esa o'z yo'nalishlariga ega bo'ladilar. Ayniqsa an'anaviy ta'lim shaklidan chekingan holda ushbu tizim talabalarga mustaqil fikr bildira olish, talabaning nutqiy faoliyatini oshirish, kafolatlangan natija olish, tarbiya va o'qitish o'rtasidagi ziddiyatni farqlay olish imkonini beradi. Xorijiy tillarni o'qitishda inovatsion texnologiyalardan foydalanish tizimi bu bilim, ko'nikma va malakalarning birlashuvi yuz bergan o'zgarishlarda ham barqaror bo'lib qoladigan tizimdir.

Bugungi kunda xorijiy tillarni o'qitish metodologiyasida muhim o'zgarishlar yuz bermoqda. O'qitish metodikasini rivojlantirish yo'llari chuqur tahlil va yangicha yondashuvni talab etadi. Ta'lim jarayonida asosiy e'tiborni konstruktiv, ratsional va innovatsion o'qitish metodlarining samaradorligiga erishishga qaratishni taqozo etadi.

Xorijiy tillarni o'qitishdagi innovatsiya nafaqat maqsad, mazmun, metodlar, darsni tashkil etish va uni boshqarish tizimidagi o'zgarishlar bilan, balki ta'lim va ma'lumot berish jarayonini tashkil etishda o'qitish faoliyati uslublaridagi o'zgarishlar bilan uzviy bog'liq.

Xorijiy tillarni o'rganishning turli xil uslublari mavjud. Har xil o'quvchilar turli xil usulda o'rganishni xohlaydilar. Bu turli xil usullar uslublar deb ataladi.

O'qitish uslubi bu – insonning qaysi holatda yaxshi o'qishi, yaxshi tushunishi va yaxshi eslab qolishidir.

O'quv uslubining 4 ta turi mavjud:

1. Ko'rish
2. Eshitish
3. Xatti-harakat
4. Hissiy

1. Ko'rish uslubi – ishtirokchilarga (o'quvchilarga) yangi ishoralarni ko'rish orqali o'rganish imkonini beradi. Rasmlar, diagrammalar va muhim axborotlarni doskada yozish orqali o'quvchilarga yangi g'oyalar va axborotlarni ko'rish orqali eslab qolishlariga yordam beradi.

2. Eshitish uslubi – eshituvchilar yangi axborotlarni eshitish orqali o'rganishni ma'qul ko'radilar. Qisqa leksiyalar, axborotni qo'shiq orqali eshitish yoki berilgan axborotni qayta eshitish o'quvchilarga yangi narsalarni eslab qolishga yordam beradi.

3. Xatti-harakat – uslubida o'quvchilar biror-bir yangilikni harakat qilish yoki bajarish orqali o'rganishni xohlaydilar. Siz o'zingizning ko'p harakat qiladigan o'quvchilaringizga ularning harakat qilishlarini so'rab yordam berishingiz mumkin. Qo'shimcha ravishda javoblarni doskaga yozishni yoki guruh tarzda ishlashini so'rashingiz mumkin.

4. Hissiy uslubda o'quvchilar yangi informatsiyani tegib ko'rish yoki ushlab ko'rish orqali o'rganishni yoqtirishadi. Siz bunday o'quvchilarni ularga turli narsalarni berish orqali (ko'k qog'oz, qizil qog'oz, poyafzal yoki datsro'mol) alohida qog'ozlarga so'zlarni o'rganish uchun yozish orqali yoki ularga kartochkada yozilgan ko'rsatmalar orqali o'rgatishingiz mumkin.

Agar siz yaxshilab kuzatsangiz, o'quvchilarni qaysi uslubda o'zlashtirishlarini bilishingiz mumkin. Harakatchan o'quvchilar har doim harakat qilishadi, qo'llari yoki oyoqlarini o'ynatgan holda yoki orqa-oldinga harakat qilishadi. Eshituvchi o'quvchilar har doim biror narsani o'zlari uchun takrorlashadi. Ko'ruvchi o'quvchilar narsalarning qanday yozilishi yoki o'qilishini ko'rishni yoqtirishadi. Hissiyotli o'quvchilar o'zlari uchun eslatmalarni yoki predmatlarni ushlab ko'rishni xohlaydilar.

Yechimlar:

- sovuqdan saqlaning : “Bugun biz X haqida gaplashamiz, nima deb o'ylaysiz?”

- ularga savol berishdan oldin past darajada e'tiborni o'zingizga va “uchinchi shaxsga” qarating. Ularga eshitishlari, tayyorlanishlari va qabul qilishlari uchun vaqt bering;

- ularga asosiy g'oyalar, so'zlar va tuzilmalarga asoslangan rejalashtirilgan masalalar bering;

- ularning fikrlarini darhol so'rashga shoshilmang;

- ularga bu savolni berishdan oldin boshqa odamlarning fikrlarini bilib oling;

- debatdan oldin ularga so'zlarini lug'atdan topib o'z fikrlarini yozishga vaqt bering;

- ularga o'ylashga majbur qiladigan so'rovnomalar berishga harakat qiling, qaysikim ularning miyasini ishlatadigan;

- mavzuning turi;

- o'quvchilar siz tanlagan mavzu bo'yicha biror narsani bilishadimi?

- ularning fanga qiziqishlari bormi?

- dialog yoki ko'rilgan masala bo'yicha ular tasavvur qila olishadimi?

- siz ularga tushunishlari uchun yordam beradigan ma'naviy-ma'rifiy axborotlar qanchalik ko'pligiga e'tibor bering;

- berilgan mavzu qiziqtirish uchun tushuntirib berishni talab qiladimi?

- mavzu to'g'ri tashkil etilishi uchun xalaqit beradigan sabablar, ya'ni yetarlicha so'z boyligi mavjudligi ularni bu mavzuni o'zlashtirishga yordam beradimi?

- ko'p erkinlik berilishi;

- siz ularga gapirishga harakat qildingizmi?

- siz ularga nazorat ostida malaka qilishlarini ta'minladingizmi?

- siz biror o'quvchidan undan butun sinf nima talab qilinganligini tekshirib ko'rdingizmi?

O'qitish uslubiyati yoshga nisbatan o'zgaradi:

Kichik bolalar juda harakatchan bo'lishadi. Shuning uchun ham ular doimo harakatda yoki biror ish bilan band bo'lishadi. 5-6 yoshda ular his qiluvchi bo'lishadi. Bu yoshda ular hamma narsaga tegishga harakat qilishadi. Keyin 8 yoki 9 yoshda bolalarda ko'rish va eshitish qobiliyati kuchayadi. Ayollar odatda eshituvchan, erkaklar esa ko'ruvchan bo'lishadi (hamma vaqt ham emas). Biz o'quvchilarimizning o'quv uslublarini almashtira olmaymiz, ammo biz o'zimizning o'quv uslubimizni o'zgartira olamiz.

Qaysi uslub yaxshiroq?

Hamma uslublar yaxshi! Bir uslub ikkinchi uslubdan yaxshiroq deb bo'lmaydi. An'anaviy uslub juda eshituvchan va ko'ruvchan. Bu yaxshi uslub emas, faqat an'anaviy uslub va bu sinfdagi hamma o'quvchilar uchun ham yaxshi emas.

Agar o'qituvchi faqat bitta uslubni ishlatsa nima bo'ladi?

Agar biz faqat eshitish uslubini ishlatsak, unda biz faqat eshituvchilarga dars beramiz. Ko'ruvchan, his qiladigan va harakatchan o'quvchilarning tushunishi

ancha qiyin bo'ladi. Ularga bu zerikarli yoki kayfiyatini buzishi mumkin va ular o'zlarini yomon tutishi va muammolar keltirishi mumkin. Agar biz faqat ko'rish uslubini ishlatsak unda eshituvchilar, his qiluvchilar va harakatchanlar tushunmay qolishadi va o'rganishmaydi.

O'qituvchilar uchun gapirishga qiynaladiganlar bolalarga yordam beradigan juda ko'p metodlar mavjud.

Quyidagi metodlarni ko'rib chiqamiz:

- o'ylashga beriladigan vaqt;

- bahs olib borilishi uchun yetarlicha axborotni berganmisiz ular biror narsani gapirishlaridan oldin?

- siz ularga o'z fikrlarini gap orqali aytishlari uchun ma'lum vaqt ajratasizmi?

- ularga so'z boyligini orttirish uchun kerak bo'ladigan so'zlarni berganmisiz?

O'qituvchi bilan suhbat vaqti:

- siz ulardan ko'p gapiryapsizmi?

- ularni yo'nalishi bo'yicha olib borish uchun yetarli darajada masalalar tayyorlayapsizmi?

Yechimi:

- siz o'zingizga qiziqarli mavzu tanladingiz va buni sir tutyapsiz. Sizning vazifangiz bu o'quvchilarga qanchalik qiziqarli ekanligini aniqlash

- kichkina bolaning ota-onasi bilan hikoyasini eslang. Agar biror kishi juda ko'p gapirsa, siz gapirishingiz shart emas. Buni oddiy tutishga harakat qiling, yaxshi o'ylangan savollarga va hazillar orqali. E'tiboringizni o'zingiz va o'z fikringizga emas, balki ularga qarating

- ularga faqat o'zingiz haqda kerakli ma'lumotlarni va mavzu bo'yicha gapiring. Ko'p keraksiz gaplarni gapirib mavzudan chetlashmang. Agar mavzudan chetlashsangiz dars vaqtini yo'qotasiz. Kamroq gap-samaraliroq.

- Agar ular jim o'tirib savollarga javob berishayotgan bo'lsa, ularni o'z gaplaringiz bilan to'ldirmang. Ular gapirishga tayyor bo'lishlari uchun ularga yo'nalishni, masalani almashtirib bering yoki o'qish va yozishlari uchun biror narsa bering. Ularni malakalari uchun kerak bo'ladigan mavzuni birgalikda takrorlashni so'rang.

Harakat orqali nazorat:

- siz ularni to'g'rilash uchun tez o'ringizdan turasizmi?

- ularning oxirgi yoki chala gaplarini o'zingiz tugatasizmi?

- siz o'z fikringizni gruppaga yoki alohida ishlayotganlarga qaratayapsizmi?

- siz masalalar yechilishi uzoq vaqtga cho'zilishiga ruxsat beryapsizmi?

- sizning o'quvchilarga beradigan savollaringiz ko'pmi?

Yechimi:

Siz qachon gapirasiz? Nima uchun? Har xil keraksiz gaplarni gapirmaslik uchun qancha gapirishingizga e'tibor bering

- o'quvchilarni darsni tasavvur qilishlari uchun so'rash yoki ularni rasm haqida gapirishga majburlash rejalashtirilgan bo'lishi shart.

-faqat muhim savollar berishdan ehtiyot bo'ling va "Ha" yoki "Yo'q" javoblaridan ko'proq javobga ega bo'lay desangiz mavzu shaklini o'zgartirib turing;

-ularga o'z xatolarini to'g'rilash uchun ko'proq vaqt bering va bu orada jumlani o'zingiz tugatib, o'zingiz bergan savolga javob topishga harakat qiling. Avval ular siz bergan savolni tushunishlari kerak, keyingina ular javob haqida o'ylab ko'radilar. Bizga cho'zilganday tuyiladi. Ularning o'ylashga sarflayotgan vaqtlariga jiddiy qaramang;

-agar ular haqiqatdan ham harakat qilishayotgan bo'lsa, ularga guruh o'quvchilaridan yoki o'zingizdan yordam taklif qiling. Bu orqali siz barcha savollarga javob bera oladigan sifatida o'zingizni ko'rsatmaysiz. Boshqalarni o'z fikrlarini bayon etishga chaqiring;

-bizning miyamizda guruhlar bahs orqali qanday ishlashlari mumkinligining yaqqol tasavvuriga egamiz, lekin bu haqiqatda hamma vaqt ham ro'y bermaydi. Agar ular inglizcha gapirib biror yo'nalishda ketishgan bo'lsa, mayli ular buni o'zlaricha qilishsin;

-agar siz e'tibor kamayganini sezsangiz, ularga o'z e'tiboringizni qaratib to'g'ri tanbeh berishga qo'rqmang. Bundan keyin ularni qayta o'zlashtirishga taklif qiling agar bunga zaruriyat tug'ilsa;

-hamma vaqt vaqtga e'tibor berib vaqtida darsni tugatishga harakat qiling. Siz

hamma vaqt darsni ularni sal maqtagan holda tugatishingiz kerak;

-ba'zi pastroq o'zlashtiradigan talabalar uchun ba'zi dialog va masalalar zerikarli va tez charchatadigan bo'ladi, shuning uchun bu hikoya dialoglarni qisqaroq saqlashga harakat qiling. Darslarni cho'zish o'rniga ularga shakl-mazmun bering, aks holda ular zerikib, charchab qolishadi.

O'quvchilar shaxsiyati:

-siz ishtirokchilardan bir xil aktiv bo'lishlarini kutasizmi?

-muttasil gapirtirish o'rniga masalalar yechishga ruxsat berasizmi?

-sizda bir nechta tortinchoq o'quvchilar bormi?

Yechimi:

-biz hammamiz o'zimizning shaxsiyatimizni chet el darsida ko'rsatamiz. Ba'zi odamlar o'z ona tilidan ko'proq chet tilida gapirishadi. Buni shundayligicha qabul qiling va tortinchoq o'quvchilarni gapirtirishga majburlamang;

-tortinchoq bolalarga guruhga qo'shib guruhdagi masalalarni hal qilishda ishtirokini ta'minlang. Esdan chiqarmang gaplashish bu eshitish va tushunish orqali amalga oshadi. Ba'zi tortinchoq bolalar ko'p gapiradigan bolalardan ko'ra ko'p narsani tushunishadi;

-masalani hal qilish uchun talaffuzi yaxshi rivojlangan o'quvchilarga e'tiboringizni qarating. Qo'shimcha mashg'ulotlarda tayyorgarlik uchun ularning muhimligini esdan chiqarmang;

-ba'zi bolalar aktyorlik darsini yomon ko'rishadi. Bu odatiy hol, ularning bunday darslarga majburlamang. Masala shartini almashtiring;

-sizda yaxshi mavzu, to'g'ri yo'nalish, qiziqishi bor o'quvchilar borligi uchun siz ular qachon bir-biri bilan gaplashishni boshlashini sabrsizlik bilan kutayapsiz. To'xtang! Dam oling, ehtiyotkorlik bilan tayyorgarlik bosqichini o'rganib chiqing.

To'g'ri boshlash uchun barcha muloqot talab qiladigan o'yinlar tuzatishlar talab qiladi va malaka ham mavjud bo'lishi kerak;

-tushuntirish o'rniga ko'rsatish ma'qul.

Ko'rsatib berish orqali ko'proq vaqt ketsa ham bir necha so'zlar ifodasidan ko'ra uni ko'rib tushunish yozma yoki eshitishdan ko'ra samaraliroq. Bir o'quvchi bilan shug'ullanib unga qo'shimcha yana 2 ta o'quvchini oling va keyin yana 2 ta o'quvchi bilan tekshirib ko'ring. Guruhda yoki 2 kishi bilan ishlagan bir necha daqiqa butun sinfning yarmi bilan o'tkazgan 20 daqiqadan afzalroq, chunki ular bir-biri bilan o'z tilida gaplashib masalani bajarish uchun ishonchlari bo'ladi;

-tilni o'rganishga tayyorlaydigan masalalarni hamma vaqt oldindan tayyorlab qo'ying, qaysikim ularga qiyin masalalarni hal qilishda yordam beradi. Oldindan rejalashtirilgan masala yozilgan gaplar bo'lishi yoki savollar bo'lishi mumkin va uning sherigidan biror masala bilan bog'liq narsa haqida so'rashi mumkin. Bu ularning o'zlarini yaxshi his qilishlariga sabab va kayfiyatini buzmaydigan omil;

-ularning darrov gapirishlarini kutmang. Ular sizning ixtiyoringizda 40 daqiqa bo'lishadi yoki eng kami 15 daqiqa, chunki o'qish, yozish, eshitish va fikrlashga ketadi. Ularni gapirtirishga harakat qiling, lekin shoshilmang!

O'quvchilarni to'g'ri joylashtirish:

-ular sizni yaxshi eshita oladimi?

-ular o'z sheriklari bilan gaplasha olishadimi?

-ular sinfda to'qnash kelganda o'zlarini yo'qotib qo'yishmaydimi?

Xulosa qilib aytganda, bu yo'nalishlarning asosiy maqsadi talabalarning faqat tinglashi emas, balki bilimlarni o'zlashtirishda bevosita ishtirokini ta'minlash orqali ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni 29 avgust 1997 yil qabul qilingan.
2. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" O'zbekiston Respublikasi 1997 yil 29 avgust qonuni bilan tasdiqlangan. O'zbekiston Respublikasi Kadrlarni tayyorlash milliy dasturi 9 aprel 2007 yil O'RQ 87-sonli qonuniga muvofiq o'zgartirish kiritilgan.

3. O'zR 2012 yil 28-may PQ-1761-sonli "Malakali kadrlar tayyorlash hamda o'rta-maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarini shunday kadrlar bilan ta'minlash tizimini yanada takomillashtirishga oid chora-tadbirlari"

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 10-dekabr 2012 yil PQ-1875 - sonli "Chet tillarini o'rganishni yanada takomillashtirish" qarori asosida tuzilgan qo'llanmalar.

5. O'zbekiston Respublikasi uzluksiz tahlim tizimining chet tillar bo'yicha davlat tahlim standarti «Chet tillari bo'yicha ta'limning barcha bosqichlari bitiruvchilarining tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan talablar» (*O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami*)

Internet manbalar :

1. www.gov.uz
2. www.edu.uz
3. www.ziyonet.uz
4. <http://www.english-at-home.com/grammar/relative-clauses/>
5. <http://specific-english.blogspot.com/2011/07/assessment-in-esp.html>
6. www.engvid.com
7. www.learnenglish.com

Кипчакова С. Эффективные методы в обучении иностранным языкам. В данной статье рассматриваются эффективные методы обучения. Предоставляются основательные советы по обучению иностранных языков. Также анализируется методика обучения по возрастной категории, рекомендуется индивидуальный подход, психологическая подготовленность преподавателя, необходимость вербальных и наглядных средств при обучении иностранного языка.

Kipchakova S. The most effective methods in teaching foreign languages. Effective methods of teaching foreign languages and based suggestions are given in this article. Also, the method of teaching by age category is analyzed, an individual approach, the psychological preparedness of the teacher, the need for verbal and visual aids in the teaching of a foreign language is recommended.
